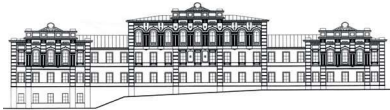

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ
ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ ХДАК

КУЛЬТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО XXI СТОЛІТТЯ

**Матеріали міжнародної наукової
конференції молодих учених**

16–17 квітня 2026 р.

У 2 частинах

Частина 1

Харків, ХДАК, 2026

Друкується за рішенням ученої ради
Харківської державної академії культури
(протокол № 8 від 27.03.2026 р.)

Відповідальний за випуск:
О. С. Василенко

Редакційна колегія:

Соляник А., д-р пед. наук, проф., проректор з наукової роботи ХДАК, голова оргкомітету;
Василенко О., аспірант, голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ХДАК (НТСА ХДАК);
Мачулін Л., канд. філос. наук, ст. викл., зав. редакційно-видавничого відділу ХДАК;
Авершина А., аспірант ХДАК;
Александрова М., канд. філософ. наук, доц. ХДАК;
Астахова В., студ. ХДАК;
Афенченко Г., канд. соц. наук, доц. ХДАК;
Бірюва О., канд. іст. наук, доц. ХДАК;
Борисова А., канд. психол. наук, доц., нач. відділу міжн. зв'язків ХДАК;
Булах Т., д-р наук із соц. комунікацій, доц. ХДАК;
Воскобойнікова Ю., д-р мистецтвозн., доц., зав. каф. хорового диригування та академічного співу ХДАК;
Гіголасва-Юрченко В., канд. мистецтвозн., доц. ХДАК;
Дерев'яно І., ст. викл. ХДАК;
Коновалова І., д-р мистецтвозн., проф., зав. каф. теорії та історії музики ХДАК;
Коржик Н., канд. наук із соц. комунікацій, доц., декан факультету культурології та соціальних комунікацій ХДАК;
Курдунова О., ст. викл. ХДАК;
Лисенкова В., д-р філос. наук, доц., зав. каф. мистецтвознавства ХДАК;
Мостова І., канд. мистецтвозн., доц., декан факультету хореографічного мистецтва ХДАК;
Попова-Коряк К., канд. юрид. наук, ст. викл. ХДАК;
Рибалко С., д-р мистецтвозн., проф. ХДАК;
Фесенко І., канд. філол. наук, доц. ХДАК;
Шелестова А., канд. наук із соц. комунікацій, доц. ХДАК.

К 90 Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали міжнар. наук.
конф. молодих учених, 16–17 квітня 2026 р. У 2 ч. Ч. 1 / За ред. А. Соляник та ін.
Харків : ХДАК, 2026. 340 с.

УДК [008+316.77] (063)

Ключовим є ім'я Ульві Раджаба (1903–1938), блискучого актора, одного з провідних майстрів національного театру. 1937 р. він був репресований. Його ім'я, яке мало сяяти в програмах, було варварськи закреслено.

Не менш драматичною є доля акторки Памфілії Танаїліді (Сураї Зангезурської) (1891–1938). Грекиня, яка стала зіркою азербайджанської сцени, була заарештована за абсурдним звинуваченням у шпигунстві на користь Ірану. Фраза про якість іранських сигарет і дружба з «ворогом народу» стали підставою для розстрільного вироку. Афіші та програми з її ім'ям сьогодні сприймаються як поминальний список, де кожна роль є етапом шляху, обірваного в застінках НКВС. Ці музейні матеріали із закресленими іменами повертають із небуття понівечені долі цілого покоління.

Цінність документів полягає в їхній матеріальній фактурі, а саме ліній пера поверх тексту, що утворюють палімпсест епохи. Принцип «повільного розглядання» концентрує увагу на фізичній біографії предмета, а графічна реконструкція первісного вигляду робить акт втручання та контекст насильства відчутними.

Центральним рівнем інтерпретації має стати зіставлення акту закреслення та акту порятунку. Історія Аферин Мамедбекової, яка ризикувала життям, щоб сховати експонат, перетворює афішу на свідчення героїзму. Лише розуміючи подвійну природу цих артефактів як інструменту забуття й об'єкта порятунку, ми можемо оцінити їх як унікальні свідчення, що повертають імена та долі.

Подібні практики меморіалізації розвинені на пострадянському просторі. Паралелі з українським «Розстріляним відродженням» і долею Леся Курбаса демонструють спільність механізмів сталінської політики, відкриваючи перспективи для компаративних досліджень, які підкреслюють загальнолюдський масштаб трагедії.

Театральні програми з фондів Бакинського музею становлять унікальний тип джерела. Сліди ручних втручань дозволяють розглядати їх як складні наративи, що зафіксували процеси культурної політики, механізми забуття та героїчні зусилля, спрямовані на збереження пам'яті. Історія викреслювань імен, переплетена з подвигом музейних працівників, перетворює скромні друковані аркуші на багаточарові свідчення, що поєднують історію театру з історією репресій і виводять розмову на рівень високої людської трагедії та доблесті.

Ю. Нікольченко

ДО ПИТАННЯ ПРО БЕРЕЗНІВСЬКИЙ СКАРБ СРІБНИХ МОНЕТ XVI–XVII СТ. НА РІВНЕНЩИНІ

J. Nikolchenko

ON THE QUESTION ABOUT THE BEREZNE TREASURE OF SILVER COINS OF THE XVI–XVII CENTURIES IN THE RIVNE REGION

У доповіді розглядається питання щодо скарбу срібних монет XVI–XVII ст., випадково знайденого поблизу с-ща Березно на Рівненщині.

Серед монетних скарбів пізнього середньовіччя України особливе місце посідає Березнівський на Рівненщині, який викликає значний науковий інтерес у вітчизняних і зарубіжних нумізматів, істориків, культурологів та колекціонерів. Актуальність проблеми визначається тим, що пам'ятка є унікальним джерелом для вивчення особливостей історичного, соціально-економічного та культурного розвитку Волинських земель України напередодні та на початку Національно-

визвольної війни 1648–1658 рр., а також у з'ясуванні причини, що спонукали власника скарбниці перенести її до надійної схованки; визначенні матеріальної складової скарбу порівняно з ринковими показниками в українських землях Речі Посполитої першої половини XVII ст.

На жаль, протягом тривалого часу існувала необхідність дотримувати певної конфіденційності, пов'язаної зі значною номінальною і страховою вартістю Березнівського скарбу, що суттєво гальмувало його наукове дослідження та популяризацію. Лише на сучасному етапі виникли сприятливі умови введення до наукового обігу результатів ґрунтовного дослідження пам'ятки.

Перші дві публікації щодо знахідки з Березного були здійснені автором у 1999 та 2002 рр. Вони мали переважно інформаційний характер. Головна увага зверталася на дослідження місця знахідки, фізичний стан монет та їхню нумізматичну складову. Проблеми історичного, соціально-економічного та культурного значення пам'ятки в зазначених публікаціях не розглядалися. У 2009 р. у науковому віснику «Гілея» була надрукована наша стаття «Унікальний скарб монет XVI–XVII ст. з Березного на Рівненщині», у якій була представлена більш розгорнута, на той час, інформація про вміст скарбу та висунуто припущення щодо причин його схованки. Уперше фотографії скарбу ілюстрували статтю автора «Скарб монет XVI–XVII століть із Березного» у колективній монографії «Декоративно-прикладне мистецтво Рівненщини», що побачила світ на кафедрі культурології в Рівненському державному гуманітарному університеті у 2010 р.

Історія знахідки скарбу звичайна для нашого часу. 9 липня 1975 р., у середу, в райцентрі Березне Рівненської області учень восьмого класу місцевої школи Леонід Сичик випадково знайшов скарб старовинних срібних монет. Зі слів Леоніда, після повернення додому, він передав монети на збереження своєму двоюрідному брату, водію-наставнику місцевого автомобільного підприємства Михайлу Окерешку. У вівторок, 15 липня, у другій половині дня, перебуваючи у відрядженні в обласному центрі, М. Окерешко завітав до Рівненського обласного краєзнавчого музею і передав до музею 20 великих срібних монет — талерів XVI–XVII ст. різних монетних дворів Західної Європи. Інтуїтивно, М. Окерешко вибрав зі скарбу для демонстрації у музеї унікальні портретні талери.

Директор РОКМ Василь Сидоренко доручив обстеження місця знахідки скарбу та його подальше наукове дослідження автору — на той час начальнику археологічної експедиції музею, заступнику директора музею з наукової роботи. На місці було встановлено, що скарб був випадково знайдений Леонідом Сичиком в піщаній дюні лівого берега р. Случ біля східної околиці Березного. За переказами, поблизу знаходилися фундаменти давніх будівель, розібрані мешканцями селища на каміння на початку XX ст. Монети містились у глиняному кружальному горщику, уламки якого вдалося зібрати на місці, та у камеральних умовах здійснити його реконструкцію. Посудина округлої форми темно-коричневого кольору типу т. зв. «кубушок». Їх ще називають баньками, або калитками, звідси: «берегти (ховати, тримати) гроші в кубушці (калитці)». Висота посудини — 17,8 см, діаметр денця — 8,6 см. Датування посудини не викликало сумнівів, аналогічний за типом посуд досліджено вітчизняними археологами на пам'ятках XVI–XVII ст. Волині і Правобережної України.

Скарб містив 92 срібні монети, зокрема:

48 гульденів провінцій Голландія, Зеландія, Західна Фрізія Сполучених Нідерландів. Гульден (нім. Gulden від golden — золотий) — назва золотої, а з кінця XVI ст. срібної монети, карбованої також у Німеччині від середини XIV до кінця XV ст. спочатку за зразком флорина, далі — із локальними властивостями. Срібний гульден (рейхсгульдінер) важив 24,62 г (22,9 г чистого срібла), на аверсі мав зображення правителя або герба держави, на реверсі — орла з цифрою 60 (крейцерів). Він був основною обіговою монетою в південно-західних німецьких країнах і потрапляв у XVII ст. на українські грошові ринки.

16 альбертусталерів (патагонів) Південних Нідерландів під владою Іспанії. «Альбертусталери — талерні монети, карбовані з 1612 р. в іспанських Нідерландах намісниками іспанського короля Альбертом і Єлизаветою (звідси назва — альбертусталери). На одному боці альбертусталера був зображений іспанський герб, а на другому — скісний брабантський хрест. На німецьких землях їх називали «Kreuztaler», в Україні — «хрестовими», «крижовими» або «крижаками». Іспанська назва альбертусталера — патагон. У другій половині XVII ст. вони оцінювалися в середньому в 60 коп. за штуку (Лівобережна Україна), або у 3 польських злотих (Правобережна Україна). У Галичині вони йшли тоді за 3 злоті та 18 грошів (польський злотий=30 грошам), а в «новій» (тимфи, шостаки та ін.) монеті Яна Казимира — за 6–7 злотих.

4 рейксдальдери провінцій Голландія і Зеландія Сполучених Нідерландів. «Рейксдальдер (нідерл. rijksdaalder) — різновид талера, який був наслідують випущеного в 1566 німецького рейхсталера (25,98 г срібла за загальної ваги 29,38 г). Був поширений на українських землях у складі Речі Посполитої.

4 талери герцогства Брауншвейг.

3 корабельних песо (реали) Іспанії. Карбування реалів почалося за зразком французьких грошів (турноз) приблизно від середини XIV ст. вагою 3,48 г (3,24 г чистого срібла). Із появою іспанського талера — песо — за Фердинанда та Ізабелли (1479–1516) реал вартував 1/8 його частину. Песо — старовинна іспанська срібна монета вартістю 8 реалів, карбування якої почалося в XVI ст. В Україні іспанські песо трапляються досить рідко й обов'язково в обрізаному вигляді, тому що вони були важчі за звичайні західноєвропейські талери. Вміст чистого срібла в песо у XVI–XVII ст. дорівнював 25,57 г.

3 талери Священної Римської імперії.

2 талери Сен-Галлена, Швейцарія.

6 монет представлені в одному примірникові: левендальдер провінції Західна Фрізія Сполучених Нідерландів; талер кантона Шаффгаузен, Швейцарія; талер маркграфства Брандербург; талер архієпископства Зальцбург; талер єпископства Пассау; талер невизначений.

6 монет Речі Посполитої — один талер, 2 орта, 3 шостака.

Фізичний стан монет — добрий; збереглися легенди на всіх монетах, окрім одного талера. Відповідно до технології і практики, що існувала в той час, автором була виконана реставрація монет, яка дозволила провести їхнє наукове дослідження і передати в експозиційному стані до фондів Рівненського краєзнавчого музею.

Березнівський скарб на 94,5% містить західноєвропейські талерові монети. Інші 5,5% припадають на два орта коронні та три шостака коронні Речі Посполитої. Невизначеним залишився один талер, на якому вдалося прочитати лише дату випуску 1580 р. У скарбі переважають гульдени провінцій Голландія, Зеландія,

Західна Фрізія Сполучених Нідерландів — 49 та альбертуталери (патагони) Південних Нідерландів під владою Іспанії — 16. Вага талерів коливається від 26,3 до 28,5 г, що відповідає вазі за номіналами монетних дворів, які їх карбували.

Для визначення кількості чистого срібла відповідно до загальної кількості сплаву монети пройшли апробацію у Львівській лабораторії пробірного нагляду Міністерства фінансів УРСР. Проба срібних сплавів, з яких були виготовлені монети Березнівського скарбу, колівалась від 812,5 до 875. Вона відповідає 12–14 лотам, або 13–14 грамам західноєвропейської системи пробірної різноваги XVI–XVII ст., що складає таблицю від 1 до 16 лотів, або від 1 до 18 гранів. Зважаючи на результати апробації, можна зазначити, що монети є оригінальними, мають високу якість і того часу були конкурентоспроможними на європейському ринку.

У скарбі містились 23 портретні талери західноєвропейських монетних дворів — 26,4% від загальної кількості талерів. Значна кількість портретних талерів робить колекцію унікальною у вітчизняній нумізматиці. Найстаршою монетою за часом карбування скарбу є талер Георга і Альберта маркграфства Бранденбург-Ансбах, випущений у 1542 р. в обмеженій кількості і відомий лише в декількох нумізматичних колекціях Європи. Наймолодша монета скарбу левендальдер (лезовий талер) провінції Західна Фрізія Сполучених Нідерландів випущена в 1647 р.

Спробуємо з'ясувати можливі причини, що спонукали власника монет утаємничити їх на березі Случі поблизу м. Андріїва (давня назва Березного). 2 травня 1647 р. громада андріївських міщан, озброєних «шаблями, киями, очепами і рогатинами», виступила проти військового слуги канцлера Великого князівства Литовського, загому його челядників-шляхтичів, місцевих багатіїв та лихварів. Нам невідомо, чим закінчився цей виступ міщан, але він міг «підштовхнути» власника монет надійно сховати свій капітал.

Іншою причиною сховати монети могли стати події, безпосередньо пов'язані з Національно-визвольною війною українського народу 1648–1658 рр. У липні 1648 р. головні сили Максима Кривоноса після перемоги над Яремою Вишневецьким під Старокостянтинівим рушили на північ. Вони визволили з-під польсько-шляхетської влади міста Полонне, Чуднов, Чорторійськ, Острог, Заслав, Великі Межирічі і вийшли майже на середню течію Случі. Відстань від Великих Межиріч до Андріїва становить 47 км. І хоча повстанці Максима Кривоноса не дійшли до Андріїва, загроза для заможних мешканців містечка була реальною.

Вміст Березнівського скарбу підтверджує вагому присутність «західноєвропейського компонента» в монетних скарбах Правобережної України XVII ст. Він конкретно вказує на нестабільність грошової системи Речі Посполитої і, як наслідок, збільшення питомої частки монет з країн Західної Європи в грошовому обігу України.